# INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA QIMMATBAHO TOSH NOMLARINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI VA ULARNI O‘RGANISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI

**Radjabova Dilnoza Anvarovna**

**Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti**

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi qimmatbaho tosh nomlarining lingvistik va lingvomadaniy xususiyatlari, ularning shakllanishiga ta’sir etuvchi tarixiy, ijtimoiy va madaniy omillar tahlil qilinadi. Shuningdek, qimmatbaho tosh nomlarini qiyosiy o‘rganishda zamonaviy lingvistik yondashuvlar hamda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari yoritiladi. Tadqiqot natijalari ushbu leksik qatlamning milliy madaniyat va til o‘rtasidagi munosabatlarni ochib berishdagi ahamiyatini ko‘rsatadi.

**Kalit so‘zlar:** qimmatbaho toshlar, lingvomadaniyatshunoslik, qiyosiy tilshunoslik, nominatsiya, semantika, ingliz tili, o‘zbek tili, raqamli texnologiyalar, innovatsion yondashuv.

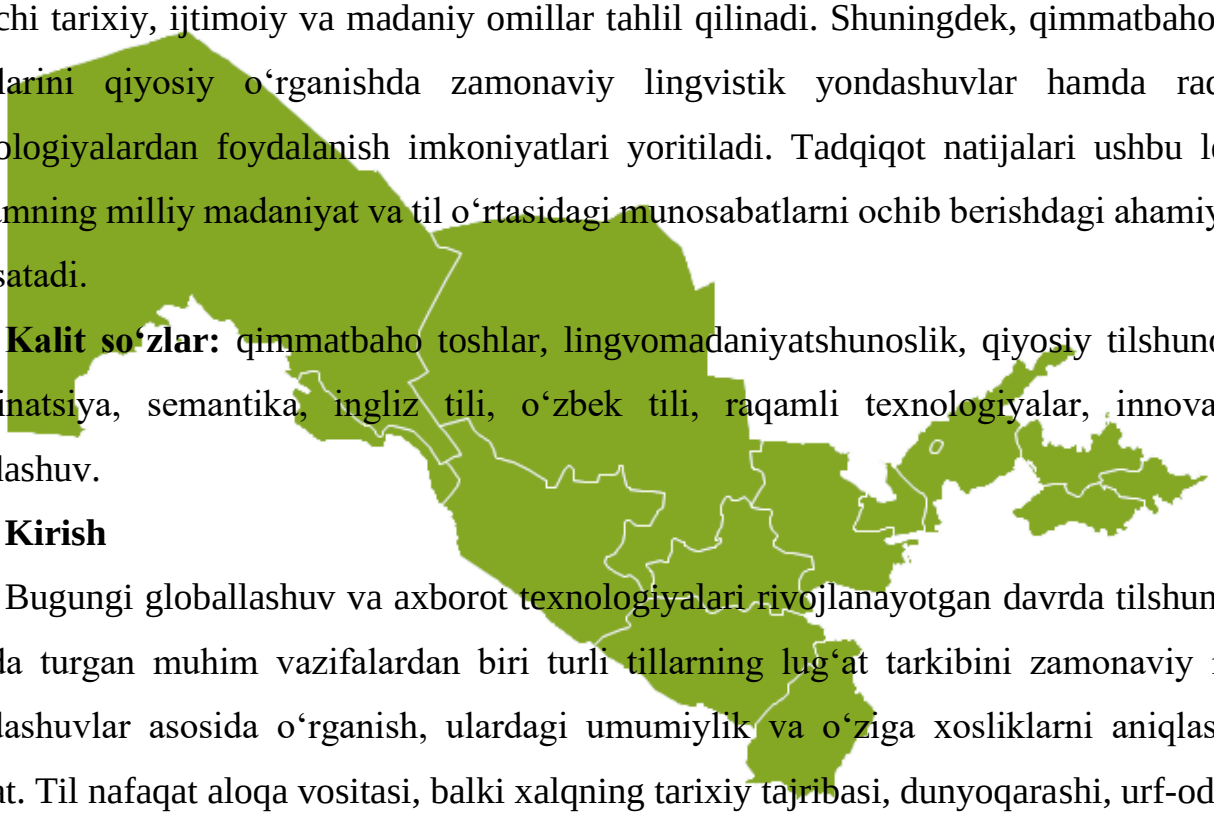

## Kirish

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari rivojlanayotgan davrda tilshunoslik oldida turgan muhim vazifalardan biri turli tillarning lug‘at tarkibini zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida o‘rganish, ulardagi umumiylik va o‘ziga xosliklarni aniqlashdan iborat. Til nafaqat aloqa vositasi, balki xalqning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi, urf-odatlari va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim hodisadir. Shu jihatdan, muayyan predmet va hodisalarning nomlarini qiyosiy hamda lingvomadaniy nuqtayi nazardan tadqiq etish alohida ahamiyat kasb etadi.

Qimmatbaho tosh nomlari tilning o‘ziga xos leksik qatlamlaridan biri hisoblanadi. Ular nafaqat mineralogik tushunchalarni ifodalaydi, balki tarixiy an’analar, estetik qarashlar, ramziy ma’nolar va xalqning madaniy tajribasi bilan ham bog‘liq. Masalan, ingliz tilidagi *diamond, ruby, emerald, sapphire* hamda o‘zbek tilidagi *olmos, yoqut, zumrad, safir* birliklari muayyan minerallarni nomlash bilan birga, badiiy matnlarda go‘zallik, qimmat, mustahkamlik va noyoblik kabi tushunchalarni ifodalash uchun ham qo‘llanadi.

Mazkur birliklarni ingliz va o‘zbek tillari misolida o‘rganish ikki xalqning borliqni til orqali ifodalash xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, ularni o‘rganishda an’anaviy lingvistik tahlilni zamonaviy raqamli vositalar bilan uyg‘unlashtirish ilmiy izlanishlar samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Qimmatbaho tosh nomlarini qiyosiy o‘rganish ularning nominatsion va semantik xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi. Ushbu birliklar tashqi ko‘rinish, rang, fizik xususiyat, kelib chiqish va tarixiy an’analar bilan bog‘liq holda shakllangan. Ularning ayrimlari turli tillarda o‘zaro muqobil bo‘lsa-da, qo‘llanish doirasi va qo‘shimcha ma’nolari jihatidan farqlanishi mumkin.

Masalan, ingliz tilidagi *diamond* va o‘zbek tilidagi *olmos* birliklari bir-biriga muqobil bo‘lib, asosan bir mineral turini anglatadi. Biroq badiiy nutqda mazkur birliklar turli obrazlarni ifodalash uchun ishlatilishi mumkin. Ingliz tilidagi *diamond* so‘zi ayrim kontekstlarda mustahkamlik, yuqori qiymat yoki noyoblik bilan bog‘lansa, o‘zbek tilidagi *olmos* so‘zi ham badiiy ifodalarda yorqinlik, qadr-qimmat va go‘zallikni ifodalashi mumkin. Bunday xususiyatlarni aniqlashda so‘zning lug‘aviy ma’nosi bilan kontekstual ma’nosini farqlash muhimdir.

Yana bir misol sifatida ingliz tilidagi *emerald* va o‘zbek tilidagi *zumrad* birliklarini keltirish mumkin. Har ikkala birlik yashil rangli qimmatbaho toshni anglatadi. Badiiy matnlarda esa ular yashillik, yoshlik, tabiat go‘zalligi va qimmatbaho ne’mat obrazlarini yaratishda qo‘llanishi mumkin. Biroq bu ma’nolarning har bir matnda mavjudligini oldindan taxmin qilish to‘g‘ri emas. Ularni aniqlash uchun so‘zning real qo‘llanish holatlari tahlil qilinishi kerak.

*Ruby* va *yoqut* birliklari ham qiyosiy tahlil uchun muhim material hisoblanadi. Ular qizil rangli qimmatbaho toshni ifodalaydi. Rang bilan bog‘liq assotsiatsiyalar badiiy matnlarda ehtiros, kuch, go‘zallik yoki boylik kabi tushunchalar bilan uyg‘unlashishi mumkin. Shunga qaramay, bunday ramziy ma’nolar tilning barcha vakillari uchun bir xil yoki o‘zgarmas deb qaralmasligi lozim. Ularning mazmuni tarixiy davr, matn janri va muayyan kommunikativ vaziyatga qarab o‘zgarishi mumkin.

Qimmatbaho tosh nomlarini o‘rganishning yana bir muhim jihati ularning kelib

chiqishi bilan bog‘liq. Ayrim nomlar boshqa tillardan o‘zlashgan bo‘lib, ularning shakllanishida savdo aloqalari, madaniy munosabatlar va tarixiy jarayonlar muhim rol o‘ynagan. Shu sababli etimologik tahlil qimmatbaho tosh nomlarining tarixiy taraqqiyotini va turli tillar o‘rtasidagi leksik aloqalarni yoritishda muhim vosita hisoblanadi.

Zamonaviy filologiyada innovatsion yondashuvlardan foydalanish ushbu yo‘nalishdagi tadqiqotlar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Xususan, elektron matn korpuslari yordamida qimmatbaho tosh nomlarining qo‘llanish chastotasi, kontekstual xususiyatlari va birikuvchanligini o‘rganish mumkin. Masalan, ingliz tilidagi badiiy va publitsistik matnlarda *diamond*, *ruby* va *emerald* birliklarining qanday sifatlar bilan birikishi, o‘zbek tilidagi *olmos*, *yoqut* va *zumrad* nomlarining qaysi kontekstlarda ishlatilishi qiyoslanishi mumkin.

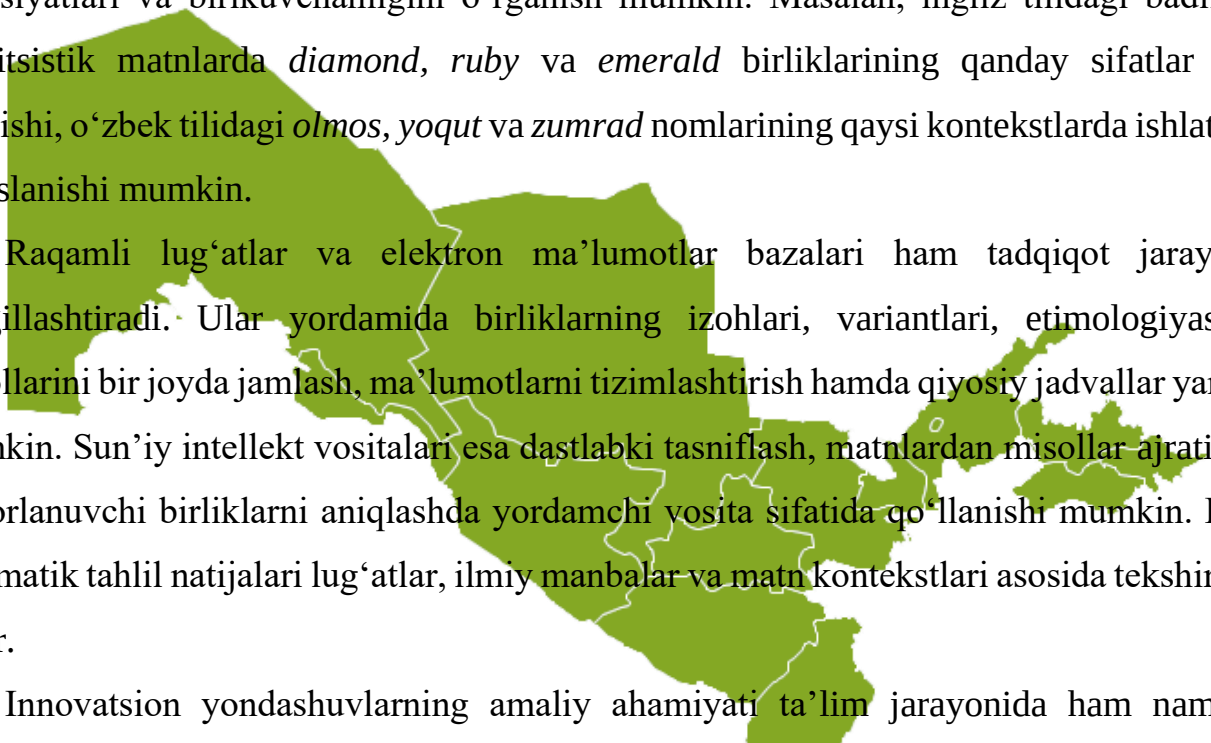

Raqamli lug‘atlar va elektron ma’lumotlar bazalari ham tadqiqot jarayonini yengillashtiradi. Ular yordamida birliklarning izohlari, variantlari, etimologiyasi va misollarini bir joyda jamlash, ma’lumotlarni tizimlashtirish hamda qiyosiy jadvallar yaratish mumkin. Sun’iy intellekt vositalari esa dastlabki tasniflash, matnlardan misollar ajratish va takrorlanuvchi birliklarni aniqlashda yordamchi vosita sifatida qo‘llanishi mumkin. Biroq avtomatik tahlil natijalari lug‘atlar, ilmiy manbalar va matn kontekstlari asosida tekshirilishi zarur.

Innovatsion yondashuvlarning amaliy ahamiyati ta’lim jarayonida ham namoyon bo‘ladi. Masalan, ingliz va o‘zbek tillaridagi qimmatbaho tosh nomlari asosida elektron lug‘at, ikki tilli terminologik baza yoki interaktiv o‘quv materiallarini yaratish mumkin. Bunday resurslar talabalarning so‘z boyligini kengaytirish, tarjima kompetensiyasini rivojlantirish va milliy-madaniy mazmunni chuqurroq anglashiga yordam beradi.

Shunday qilib, qimmatbaho tosh nomlarini o‘rganishda an’anaviy lingvistik metodlarni raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish ilmiy natijalarning aniqligi va amaliy qiymatini oshirishga xizmat qiladi. Bunda texnologiya tadqiqotchining ilmiy tahlilini almashtirmaydi, balki ma’lumotlarni yig‘ish, tartibga solish va tekshirish jarayonini samaraliroq tashkil etishga yordam beradi.

**Xulosa**

Ingliz va o‘zbek tillaridagi qimmatbaho tosh nomlarini qiyosiy o‘rganish til, madaniyat va tarix o‘rtasidagi uzviy aloqalarni aniqlash uchun muhim ilmiy yo‘nalish hisoblanadi. Mazkur birliklar mineralogik ma’noga ega bo‘lish bilan birga, badiiy nutq va madaniy kontekstlarda qo‘shimcha semantik xususiyatlarni ham namoyon qilishi mumkin.

Tadqiqot davomida qiyosiy-chog‘ishtirma, struktur-semantik, etimologik va lingvomadaniy metodlardan foydalanish qimmatbaho tosh nomlarining o‘xshash va farqli jihatlarini chuqurroq o‘rganish imkonini beradi. Elektron korpuslar, raqamli lug‘atlar va sun’iy intellekt vositalari esa ushbu jarayonni yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Kelgusida ingliz va o‘zbek tillaridagi qimmatbaho tosh nomlarining qo‘llanishini kengroq matn materiallari asosida o‘rganish, ularning semantik guruhlarini aniqlash va ikki tilli elektron lug‘at yaratish istiqbolli ilmiy-amaliy vazifalardan biri hisoblanadi.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Crystal, D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

2. Hojiev, A. *Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2002.

3. Kövecses, Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2010.

4. Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.

5. Superanskaya, A. V. *Obshchaya teoriya imeni sobstvennogo*. Moskva: Nauka, 1973.